

Љубиша Р. Митровић*

Универзитет у Нишу, Филозофски факултет

**ПРИЛОГ ИСТОРИЈАТУ РАЗВОЈА ИНСТИТУТА
ЗА ПОЛИТИЧКЕ СТУДИЈЕ И МИСИЈА
ЊЕГОВОГ МЕНАЏМЕНТА**

**Са посебним освртом на портрет
директора др Живојина Ђурића**

„Сећање на личност Живојина Ђурића обнављаће се у знаку сећања на институцију коју је дуго водио и градио у једном бурном времену. Тада ће вероватно бити видљивије да је Ђурић Институт схватио и доживљавао као свој опус.“

*Милош Кнежевић, Живојин Ђурић (1954-2022).
Један живот у целости посвећен Институту.*

**УМЕСТО УВОДА:
О ПОТРЕБИ ПОЛИТИКОЛОГИЈЕ**

У савременом добу се политика доживљава као изопачавање и кварење . Осврт на историју политике од антике до данас показује да се она у антици (код Платона и Аристотела) третира као инструмент рационалног управљања друштвом. У савремености, дешава се нешто друкчије: политика се схвата и примењује као инструмент класне борбе и илузорне друштвености (*Карл Маркс*); макијавелистичка аморална реалполитика у служби државе као институције; делатност и разигравање политичких група, покрета, партија и интересних група у вишепартизму; „демократија без народа“; уметност илузија у потрошачком друштву масовног спектакла (*Ги Дебор*), или; уметност манипулације и демонтаже власти народа (*Сергеј Кара Мурза*).

На почетку и на крају 20. века дошло је до реинкарнације геополитике која је обновила општи истраживачки значај политичких наука, за процесе уређивања друштвених односа. Догодило се то насупрот идеја и идеала социјалиста да је подруштвљење политике у форми контроле државе од стране пролетеријата или самоуправе, крајњи политички циљ. У пракси се, нажалост, уз мале узлете и успехе, све то завршило неуспешно. У транзиторном

---

* ljubisa.mitrovic@filfak.ni.ac.rs

вишепартизму настао је нови фетишизам државе као великог Левијатана, свемоћном демијургу живота и смрти.

У ери неолибералне транзиције и владавине корпоратије и технократије у служби мегакапитала и финансијске буржоазије, дошло је до новог отуђења политичке реалности и редуковања политичких студија на апологију и сервисирање центара политичке моћи. Наиме, уместо развоја политике као облика самоделатности грађана у испољавању и уређивању својих интереса, на различитим нивоима друштва – од микроструктура до глобалног институција – политика се вазнела као сила над друштвом и народом.

Политика се обликовала као монопол, привилеговани посед и занат професионалних мешетара, а парламент се претворио у институцију партија и лармација у позоришном декору паралелног живота далеког од аутентичних потреба грађана и бирача. Сва упозорења о неподношљивом кварењу демократије и политике (од Платона и Аристотела преко Макијавелија и Монтескјеа до Маркса), као да су заборављена. Политика се поново вазнела у небеске висине и постала отуђена делатност и судбине над човеком и грађанима. Оваква политичка пракса у захтева одговор од фундаменталних истраживача који се баве политичким студијама да рехабилитују научни приступ и помогну друштву у демистификацији политичких појава и процеса, у едукацији нових кадрова који ће својим знањем и етиком повратити рационалност и еманципаторску улогу политике у друштвеном животу.

Данас се у нас намножило безброј парapolитичких и паранаучних организација/институција НВО центара – који се баве шминкањем, естетизацијом и апологијама центра политичке моћи. Неки од њих као службени аналитичари у медијима, понашају се као да је најзад откривена земља Утопија. Уместо да критички истражују политичке процесе, односе, институције и актере и помажу подизање рационалне грађанске свести и унапређења квалитета одговорности у политичком животу, на делу је у пракси, апологетски приступ друштвеним променама, који храни раст политичке патологије у различитим појавним формама: од популизма до култа личности и рестрикције истинске вишестраначке демократије као форме развоја.

На том фону данас расту разни центри за стабилоркратију, изузетност, извршеност и политичку естетику постојећег, док кржљају и занемоћавају демократске институције. Све упадљивији је дефицит аргументоване јавне критике, што у крајњој инстанци доводи до блокаде државног и друштвеног развоја. Елементи поменутог представљају део атмосфере којој се данас врше политиколошка тумачења политике.

I

О СОЦИОЛОГИЈИ ИНСТИТУЦИЈА, КУЛТУРИ ПАМЋЕЊА И МУЛТИДИСЦИПЛИНАРНОСТИ У ИСТРАЖИВАЧКОМ РАДУ У МОНОГРАФИЈАМА О НАУЦИ КАО ДРУШТВЕНОЈ ПОЈАВИ

Друштвени живот премрежен је бројним делатностима и институцијама које одговарају развојним процесима и структурама технологије и поделе рада, опште узевши, духу времена и друштвеним потребама становништва у једној епоси. Иако су људи, као врста, старији од институција, институције могу да надживе бројне генерације. У савременој социологији издиференцирала се посебна социологија у лику *социологије институција* која претендује да се претвори у интердисциплинарну дисциплину. Она изучава услове настанка, рађања, структуру и функције институција, њихове намене, циљеве и мисију, као и „дијалектику њиховог живота, успона и падова, криза и распадања. Зато је у том контексту неопходно истражити односе људи и институција, па у том смислу и улоге личности у историји и институција и њихову мисију у друштвеном животу.¹

У савременом добу се одомаћила пракса писања монографија о историјату настанка и развоја институција, јер тиме се остављају белези о трајању и мисији у животу једне заједнице. Такву праксу налазимо у лику монографија о становништву и насељима, породицама, али и привредних, школских, образовних, научних и културних институција. Рад на оваквим монографијама захтева тимски рад истраживача различитог профила. Уколико имају амбицију да сведоче о стваралаштву њених упосленика и менаџмента, монографије је неопходно писати на основу респекта основних методолошких стандарда. Потребно је држати се критичког метода рационалности, а не на слабоспевне апологетике и кривотворења. Тиме је рад на тако орјентисаним монографијама о историји научно-истраживачких институција деликатнији и друштвено одговорнији.

Као Факултет политичких наука, тако и Институт за политичке студије у Србији поникли су на тековинама Високе школе за политичке науке, на којој су се школовале елите друштвено-политичких активиста и дипломата у условима монопартијског система у нас. На чело Института биране су најпре истакнуте политичке личности. Од средине 80-их година прошлог века то су били професори универзитета и политикологије. Од 1984-1987 директор Института за политичке студије у Београду био је професор др Сретен Сокић. Од 1999. године на чело Института изабран је политиколог др Живојин Ђурић.

---

¹ Meri Daglas: *kako institucije misle*, B92, Beograd 2001.

Живојин Ђурић дошао је на чело Института у време кризе и урушавања социјализма као монопартијског система, крајем осамдесетих година и почетком деведесетих година. Био је уљудан, тих и ненаметљив. Умео је стрпљиво да учи од старијих и искуснијих колега. У себи је поседовао енергију за организацију и пашићевски смисао за политичка лавирања у кормиларењу институцијом на чијем се челу нашао у турбулентном времену кризе и политичких превирања.

Највеће заслуге Живојина Ђурића испољиле су се у неколико области, најпре: у програмском ширењу института; у отварању нових поља/области на којим су се активирали истраживачи; у развоју обимне и веома садржајне издавачке делатности; у великом броју научно-истраживачких пројеката; у избору потребних кадрова и стручних људи на водећим пројектима... Справом је колега Милош Кнежевић закључио да је развој научног подмлатка, у ствари, „развој Института био главни опус Живојина Ђурића”. Наиме, на разним пројектима у Институту било је ангажовано преко 80 истраживача. Као признање за њихов допринос у раду и круну Ђурићевих заслуга може се узети: високо одликовање Института за политичке студије (2022) додељено од стране председника Републике Србије, као и добијање новог простора за даљи рад ове институције.

Велика преданост и посвећеност организационим пословима/менаџменту у Институту донекле је умањила Ђурићеве снаге да се сам лично посвети истраживању и писању. Иако је докторирао код истакнутог историчара проф. др Мирослава Ђорђевића на теми „Питање народне суверености у Србији средином 19. века”, када сам га, прошле године, као уредник за област образовања и наука *Нишке енциклопедије знаменитих личности*, замолио да напише одредницу о професору Ђорђевићу који му је био ментор и са којим је сарађивао, саопштио ми је да због премора на послу, неће моћи. Да ли је већ тада осећао здравствене проблеме или не? Питам се и данас?

Моја сарадња са Институтом за политичке студије отпочела је крајем осамдесетих година, када сам се и упознао са Живојином Ђурићем. Као социолог политике и члан управе Удружења науке и друштва Србије које је водио угледни политиколог др Радослав Ратковић, био сам почетком деведесетих укључен сам у рад издавачког савета Института на чијем челу се налазио академик Михаило Марковић, а касније проф. Милан Матић и Михаило Пешић, Славиша Орловић, Милан Јовановић, Урош Шуваковић и др. Догађало се то у раздобљу убрзане обнове вишестранаца у Србији који је текао динамично, уз бројне противуречности, превирања и сукобе. Ови процеси довели су и до одређених подела и раслојавања и диференцијације у Институту. Догодио се заправо сукоб заговорника и присталица двеју струја: између суверенистичко-идентитетске и модернизацијско-глобалистичке струје. Будућим истраживањем требало би утврдити колико је овај разлаз

унутар Института био мотивисано дневно-политичким разлозима, а колико одиста различитим идејно-политичким оријентацијама.²

Ђурић је у спретном „слалом стилу” био са променљивим успехом покушавао мирење ових струја у Институту. Као зналац лобистичких игара вешто је користио сличности и разлике различитих коалиција власти и у управи у Министарству науке. У овдашњем трагикомичном политичком позоришту, у којима се намножило исувише шмираната и швиндлера, требало је савладати све те препреке, и успешно се кретати између њихових интереса, притисака и задрте непопустљивости. Ђурић је ту пашићевску особину успешно неговао као унутрашње устројство обазривог опхођења, опрезан манир комуникације и дисциплину смотрено сагледавања прилика. А све то за добробит опстанка и развоја Института и афирмацију његовог положаја и улоге у научно-истраживачком животу Србије.

У више наврата сам се осведочио да је Ђурић са поштовањем испуњеним одушевљењем говорио и писао о Николи Пашићу, који му је био узор и образац вође/владара. Можда је на том плану деловала помало и завичајна носталгија, али је у сваком случају била ствар темељне оријентације и мерило избора. Углавном, од Пашића се одиста имало шта научити, а посебно стратегијско и тактичко маневрисање у замршеним и нејасним политичким борбама и заокретима у политичком животу земље. На хоризонту остваривања националних и државних циљева Србије, Живојин Ђурић налог пашићевске довитљивости није само осећао него и познаво у његовим корисним учинцима.

II ОСВРТ НА ИЗДАВАЧКУ ДЕЛАТНОСТ ИНСТИТУТА ЗА ПОЛИТИЧКЕ СТУДИЈЕ

У време директоровања Живојина Ђурића на челу Института, са успехом су покренути и деловали следећи часописи:

1. *Српска политичка мисао* – која је обнављала значај националне традиције за идентитет и развој геополитике;
2. *Национални интерес* – који је у ери разградње СФРЈ и СРЈ разматрао путеве и стратегије примене српског националног и државног интереса;

---

² Наиме, почетком деведесетих година дошло је до диференцијације у Институту за политичке студије између суверенистичко-идентитетске и модернизацијско-глобалистичке структуре. Живојин Ђурић је остао на курсу суверенистичко-идентитетске групе, чије становиште је заступао академик Михаило Марковић, док је део сарадника из редакције иступио и формирао Нову српску политичку мисао, коју су уређивали Ђорђе Вукадиновић и Слободан Антонић. У међувремену настала је еволуција у ставовима опонената и обновљени су односи и сарадња, тако да даље нису у знаку спорења и искључивости.

3. *Политичка ревија* – која је на политиколошки начин тематски покривала текућу политичку проблематику савремене политичке праксе у нас и у свету, од транзиције, проблема нације, државе, партија, политичког и уставног система, демократије и сл;
4. *Политика националне безбедности* – која третира проблемско поље геополитике, геоисторија балканских односа и студије безбедности Србије;

У овако разуђеним пољима истраживања у области политичке теорије и праксе требало је привући велики број нових сарадника из земље и иностранства, а посебно ангажовати окретне, комуникацијски способне и стручно компетентне уреднике. Избором и вишедеценијским деловањем уредника часописа, попут: Драгана Суботића, Милоша Кнежевића, Радослава Гађиновића и Момчила Суботића, Ђурић је следећи високо прецизни инстинкт за креативну кооперацију, предочени циљ са видним успехом и на ваљан начин остваривао.

Уз то, посебно је запажен Ђурићев рад на сталном подмлађивању кадровске структуре Института и ангажовању младих сарадника на бројним пројектима које је Институт реализовао, а Министарство науке Србије финансирало.

Напоследку, морам рећи да дугујем личну захвалност Живојину Ђурићу на сарадњу са Институтом за социолошка истраживања Филозофског факултета Универзитета у Нишу. Личну захвалност такође дугујем Институту и Живојину Ђурићу за несебичну подршку и спремност да објави значајан број мојих ауторских књига. У току деведесетих и прве деценије у 21. века, Институт је, наиме, објавио девет мојих монографија и уџбеника:

1. *Савремено друштво: стратегије развоја и актери* (1996);
2. *Социологија* (1997);
3. *Опита социологија* (2008);
4. *Глобализација и друштвени актери* (на српском 2000.; на француском језику 2001);
5. *Пут у зависно друштво* (2004);
6. *Творци нових парадигми у социологији* (на српском 2008; на енглеском 2009);
7. *Савремени Балкан у кључу геополитике* (2008);
8. *Транзиција у периферни капитализам* (2009).

Чини ми се да већ и сам списак издања указује на Ђурићев сусретљив и поливалентан концепт издавачке продукције. У том концепту своје место су проналазиле научне обраде свих значајних тема, али и развијена ауторска

политиколошка, социолошка и историографска становишта о различитим проблемима унутрашњих и међународних односа.

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА: ОМАЖ О ЛИКУ И ДЕЛУ ЖИВОЈИНА ЂУРИЋА

Присетимо се поново онога што већина упућених зна. Више од тридесет година Живојин Ђурић био је на челу Института за политичке студије. Могло би се рећи да је две трећине живота провео радећи на Институту за политичке студије. Најпре као истраживач, а од 1989. године до смрти крајем 2022. и као директор. Био је директор Института за политичке студије у кризним околностима друштвеног невремена на простору Југославије и Србије, у раздобљу распада социјализма, разбијања СФРЈ, агресије на СРЈ и Републику Србију 1999. А онда и времена тегобне транзиције без визије и неопходне социјалне одговорности, која је увела Србију и геопростор Балкана у процесе рестаурације периферног капитализма и колонијалне демократије.

Резимирајући могли бисмо поентирати: Живојин Ђурић нашао се на челној позицији кормилара Института у смутном времену кризе и транзиције друштва Србије. Он је менаџерску организаторску функцију успешно и не без уживања и задовољства обављао и тиме доприносио да Институт временом разграна и обогати програм, оснажи делатност и учврсти положај.

Ваља, међутим, још једном подсетити да је овај рад Ђурића уједно његов немали друштвени допринос. Вршење директорске функције у овом бурном, а покатак и опасном раздобљу није остављало превише времена да се Ђурић у целости посвети научно-истраживачком раду, било као истраживач и писац, било као руководилац значајних пројеката. Но, на посредан начин, он је са екипом искусних и проверених кадрова из области друштвено-хуманистичких наука, као руководилаца појединих истраживања и уредника часописа успео да организује разуђен програм и афирмише углед и мисију Института.

Као организатор рада и кадровик Ђурић је успео да окупи око Института већи број познатих и плодних научника и истраживача различите теоријске и идејно-политичке оријентације. Мрђу сарадницима и члановима Института који су следили плуралистичку критичку мисао у друштвено-хуманистичким наукама су бројне личности. Поменимо: Михаила Марковића, Милана Матића, Михаила Пешића, Милана Јовановића, Драгана Симеуновића, Љубишу Митровића, Милоша Кнежевића, Драгана Суботића, Јована Базића, Зорана Милошевића, Миломира Степића, Љубишу Деспотовића, Зорана Петровића Пироћанца, Уроша Шуваковића, Љубомира Кљакића, Слободана Антонића, Ђорђа Вукадиновића, Владимира Цветковића, Дарка Маринковића, Винка

Ђурића, Радослава Гађиновића, Новака Поповића, Момчила Суботића, али и нове млађе кадрове: Мишу Стојадиновића, Ђорђа Стојановића, Петра Матића, Владу Станковића, Марију Ђорић, Душана Достанића и многе друге.

Оно што се, по свему судећи, може оценити као несвакидашње умеће опстанка институције као колектива и сигурнијег положаја појединаца у њој, јесте Ђурићево проицљиво одмеравање реалних могућности у сплету различитих политичких струјања и одмеравања интереса лобистичких група. Ђурић је испољавао завидну количину стрпљења и кооперативности у опхођењу са људима која је била прожета спремношћу да пажљиво саслуша њихово мишљење и разборите предлоге интегрише у програм и акције Института.

На крају, као изазовна препорука млађим истраживачима остаје у наслеђе да детаљно истраже и прикажу историју Института за политичке студије у распону од скоро шест деценија. Као резултат таквог тимског прегнућа могла би да се укаже богата и занимљива историја једне политиколошке институције, другим речима казано: монографија о стваралаштву и улози ИПС-а у развоју политичке мисли и друштвене критике у нас. Уверен сам да ће сасвим извесно рад Живојина Жике Ђурића у будућности бити позитивно вреднован као умешан менаџерски стил вођења Института у једном кризном и необично бурном друштвеном времену.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Митровић Љубиша. 2023. *Научни и културолошки значај монографија за развој културе сећања и очувања идентитета у колективном памћењу народа*. Демографска обнова Србије, издање Филозофског факултета у Нишу и Огранка САНУ у Нишу: Ниш.
- Тодоровић Драган. 2013. *Биобиблиографија радова Љубише Митровића*. Филозофски факултет у Нишу: Ниш.
- Кнежевић Милош. 2023. *Живојин Ђурић 1954-2022 – један живот посвећен Институту*. *Национални интерес*. Институт за политичке студије: Београд
- Daglas Meri. 2001. *Kako institucije misle*. B92, Beograd.